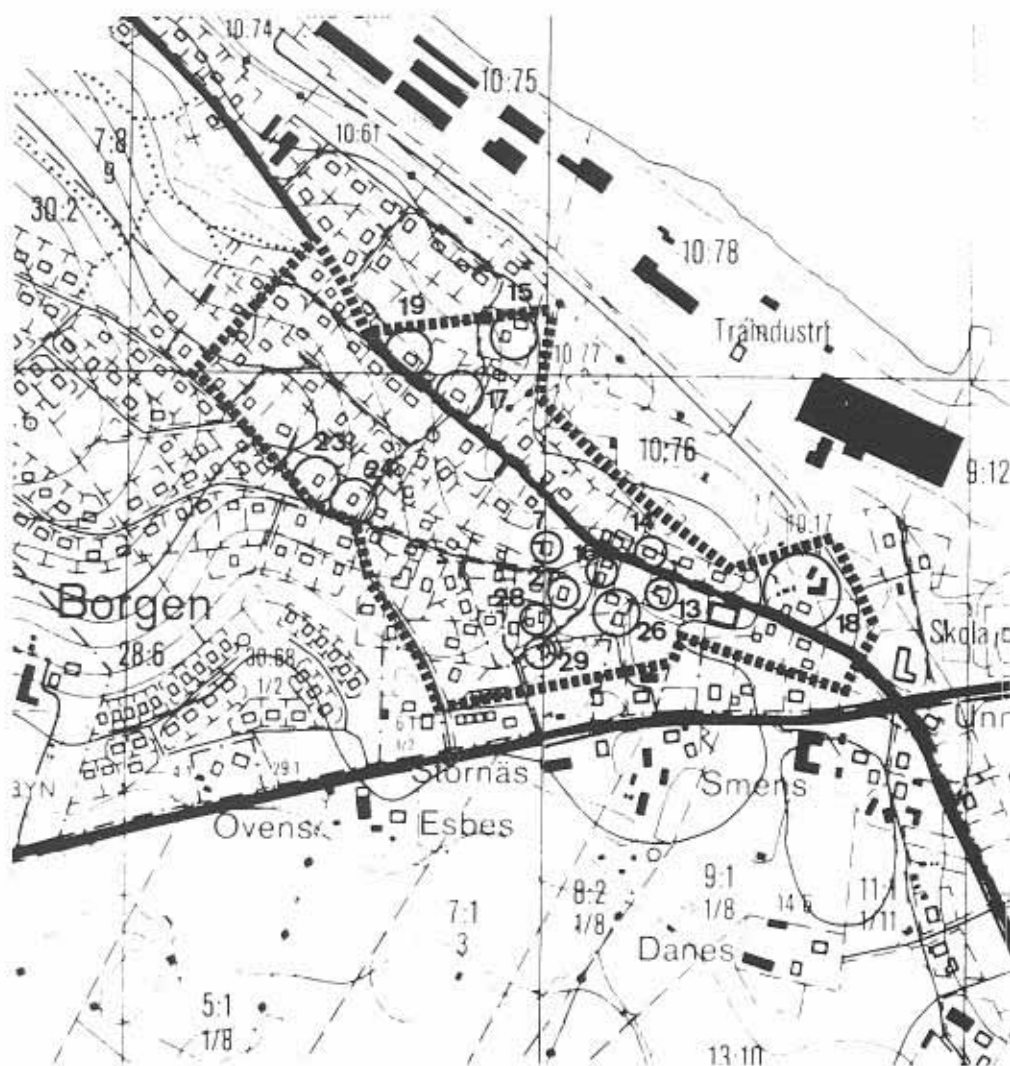

BEVARANDEOMRÅDE A, BORGEN

Beskrivning

Borgen är från början ett utanvidsområde, där hantverkare och arbetare m fl fick bygga sina hus på den steniga och kuperade marken, som var oanvändbar för jordbruksändamål. Bebyggelse och vägnät växte fram fritt, utan någon planering. Detta förhållande tillsammans med den ymniga grönskan ger området en levande och mycket charmfull karaktär.

Ur kulturhistorisk synpunkt är Borgenområdet mycket värdefullt, och är det största och bäst bevarade utanvidsområdet i länet. Viktiga faktorer för områdets karaktär är förutom byggnaderna även vägnätet, vegetationen, terrasser, inhägnader mm. Inom området finns ett flertal fastigheter med byggnader av större värde ur kulturhistorisk synpunkt. Gården Rotbus var ursprungligen ett soldattorp men erhöll efter laga skiftet eget hemmansnummer. På gården finns förutom två bostadshus från 1800-talet en mängd ekonomibyggnader bevarade, vilket tillsammans bildar en värdefull miljö.

Flygfoto över Borgen mot norr,
Voxnavägen i nedre bildkant. Från 1960-
talet.

Även gården Koppars var ursprungligen ett soldattorp. Den nuvarande bebyggelsen härstammar från mitten av 1800-talet och är välbevarad, trots vissa smärre förändringar. Fastigheterna Norra Edsbyn 10:15 och Norra Edsbyn 31:4 uppfördes i slutet av 1800-talet av hantverkare. Norra Edsbyn 10:15 har ett mycket välbevarat bostadshus vid Ullungsforsvägen. Här finns ursprungliga snickerier, panel, listverk, fönster och dörrar samt veranda med färgat glas intakt. Även interiören är välbevarad med flera kakelugnar i bra skick. Norra Edsbyn 31:4 är en välbevarad gårdsmiljö, typisk för den tidiga Borgenbebyggelsen.

Efter Ullungsforsvägen finns flera tidstypiska villor med snickarglädje från tiden omkring sekelskiftet eller strax därefter. Lindensgården ombyggdes efter ritningar av Olof Johansson i slutet av 1890-talet och har bevarat detta utseende. Även fastigheterna Norra Edsbyn 6:3, 10:16 och 10:7 har exteriörer som är tidstypiska och i bra skick, trots vissa mindre ändringar.

Dessa bostadshus försågs med liggande och stående fasspantpanel och målades med oljefärg i ljusa kulörer. Bebyggelsen i övrigt inom bevarandeområdet är uppförd från tiden omkring 1880 till 1930. Fastigheterna Norra Edsbyn 31:11, 30:35 och 30:22 har välbevarad bebyggelse från denna tid.

Riktlinjer och skydd

Se karta "Förslag till bevarandeområden och särskilt värdefulla byggnader" (sid 68-69). Kartan anger förslag till riktlinjer och skydd och har utarbetats med utgångspunkt i gällande lagstiftning. Samtliga hus, såväl bostadshus som ekonomibyggnader och andra byggnader, inom de föreslagna bevarandeområdena A - D skall omfattas av förslag till riktlinjer och skydd.

Värdefull miljö

Bevarandeområde A, som avgränsats på kartan utgör en sådan värdefull miljö att PBL 3:12 skall gälla: "Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas."

Detalj och översiktsplaner skall grundas på miljöhänsyn enligt nedanstående beskrivning och riktlinjer. Vid uppförande av nya byggnader skall PBL 3:1 tillämpas: "Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana, och ger god helhetsverkan."

Inom området är nya byggnader endast möjliga i enstaka lägen och då utformade med omsorg och anpassning till den befintliga miljön. Nybebyggelse kan uppföras på de obebyggda tomter som tidigare varit bebyggda. Den gamla tomtindelningen bör dock behållas. I övrigt bör all nybebyggelse undvikas. Renovering samt om- och tillbyggnad skall utföras med hög kvalitet vad gäller gestaltning och material.

Vid bygglovsprövning inom området skall nedanstående beskrivning och riktlinje följas. Inom området finns ett flertal byggnader av hög ålder, som är värdefulla ur kulturminnesvårdssynpunkt. Det är viktigt att denna bebyggelse skyddas och underhålls och att nybebyggelse undvikas. Byggnaderna får ej förvanskas genom om- och tillbyggnader. Utbyte av traditionella fasad- och takmaterial, fönster och dörrar samt ändring av äldre färgsättning får inte förekomma. Det är viktigt att det nuvarande gatusystemet i området kan behållas. Vägarnas sträckning, bredd och lutning är en mycket stor del av Borgens kulturhistoriska värde. En avlastning av trafiken på Ullungsforsvägen skulle därför vara att föredra enligt de planer som finns på ny vägsträckning i anslutning till industriområdet vid sjön Ullungen.

Särskilt värdefulla byggnader

Riktlinje, se sid 67.

BEVARANDEOMRÅDE B, OMRÅDET KRING BYGATAN OCH VOXNA-OVANÅKERSVÄGEN

Beskrivning

Området utgör de äldsta delarna av jordbruksbyn Edsbyn. På höjdryggen vid nuvarande Voxna-Ovanåkersvägen har gårdarna sedan länge legat samlade på rad. Denna äldre bystruktur är synlig än idag och omfattar gårdarna Anders Olssons, Eslas, Unnes, Backa, Olanders och Ol-Nilsens.

Gårdarna väster om Backa var före skiftet soldatgårdar eller låg på annan plats i byn. Smens och Bromans var soldattorp, medan Espes och Stornäs låg efter bygatan. Även gårdarna Göllas och Lars-Mårts (Prims) har idag samma läge som före skiftet efter södra delen av bygatan.

Bebyggelse har alltså funnits i området under lång tid, den bevarade bebyggelsen på bondgårdarna är mestadels från mitten eller slutet av 1800-talet förutom vissa ekonomibyggnader, som byggts senare. Nyare bebyggelse finns vid korsningen Långgatan-Ovanåkersvägen, där ett mindre affärscentrum - Norra Torget - uppstod i slutet av 1800-talet. Inom området finns en mängd kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader. Flera gårdar har de för Voxnadalen så karaktäristiska bostadshusen med brutna tak och valmade gavelspetsar samt påkostade och dekorerade brokvistar.

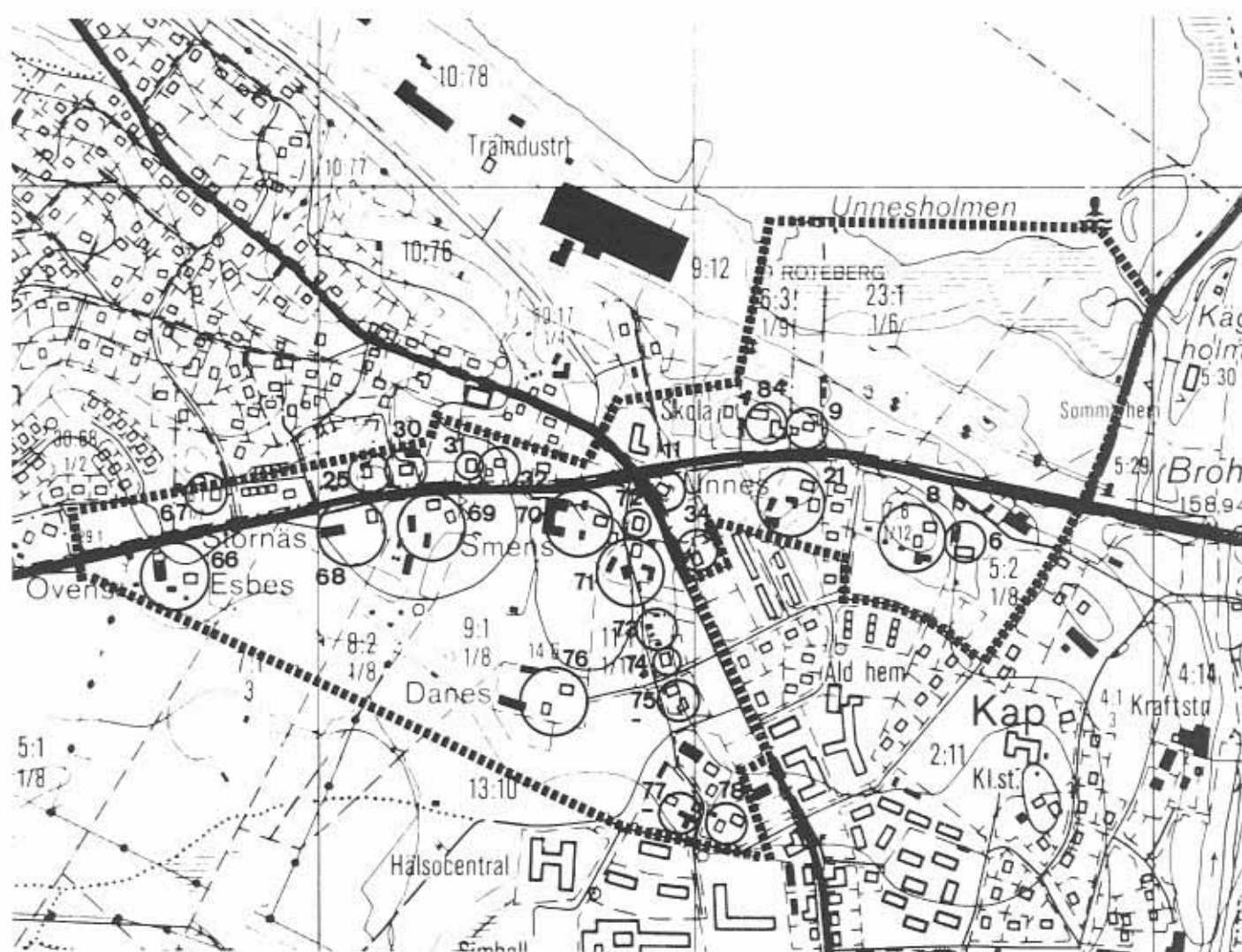
Gården Eslas utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö. Bostadshuset från 1865 har en välbevarad exteriör med ursprungliga snickeridetaljer och det karaktäristiska brutna taket med valmade gavelspetsar. Äldre panel, listverk, veranda, dörrar och fönster tillsammans med panelens ljusa oljefärg ger byggnaden ett harmoniskt utseende. På gården kvarstår även ett brygghus från 1815 samt ladugård, stall, härbre och lada, som uppfördes vid mitten av 1800-talet. Uthusen är målade med Falu rödfärg.

Ett bostadshus från slutet av 1700-talet vid gården Unnes har flera målade interiörer bevarade förutom exteriörens breda locklistpanel och brokvist. En intressant byggnad ur kulturhistorisk synpunkt är även ett stall och loge, byggt i vinkel, troligen på 1850-talet. Gården brukas fortfarande.

Gården Backa har ett levande jordbruk. Kring gårdsplanen ligger här två bostadshus och ett brygghus med en stor ekonomibyggnad utanför gårdsplanen. De båda bostadshusen uppfördes i början av 1800-talet och påbyggdes 1879 respektive 1890. De gavs då en panelarkitektur med rikt utformade snickeridetaljer, som har bevarats. Ladugården byggdes 1907 i den för Voxnadalen speciellt vanliga stilen med en stor byggnad för samtliga ekonomifunktioner.

Bostadshuset Ol-Nilsens på andra sidan bygatan har en rikt utsmyckad veranda i två våningar med färgat glas (huset byggt på 1880-talet). Även i övrigt har byggnaden en mångfald av ursprungliga snickeridetaljer kvar. Bygatan slingrar vidare söderut från Ol-Nilsens och skiljer bostadshuset från ekonomibyggnaderna på gården Olanders.

Bostadshuset uppfördes 1838 och brädfordrades 1894-95 samt oljemålades. Panelen har en ljus kulör medan fönstersnickerierna är mörkt, engelskt röda. Två mindre flyglar av timmer, opanelade, omger bostadshuset. Flyglarna innehåller sommarhus, byggt 1844, och byrggstuga med bakugn, byggt i början av 1800-talet. På andra sidan bygatan ligger stall, redskapslider, ladugård och en stor timrad kornlada. Dessa byggnader uppfördes i början av 1800-talet, samtliga byggnader är rödfärgade.

Karta utvisande bevarandeområde B.

Även gårdarna Göllas och Lars-Mårts är välbevarade gårdsmiljöer med flera ingående byggnader. Här har dock en del förändringar skett av byggnadernas exteriörer.

Gården Smens är en enhetlig och välbevarad gårdsanläggning från 1800-talet, bestående av två bostadshus, bryggstuga, öppen gårdsplan och flera uthus utanför gårdsplanen. Bland annat finns två härbren från 1700-talet bevarade. Det äldsta bostadshuset från 1844 är en parstuga i två våningar med vissa fragment av äldre målningar och tapeter kvar. Det senare bostadshuset, byggt 1891, har en tidstypisk exteriör med liggande och stående fasspontpanel, målad i en ljus oljefärg, och lövsågade snickeriornament, bland annat en veranda i två våningar.

Stornäs (Stor-Nils) har två bostadshus kvarstående i vinkel medan uthusen har rivits. Det äldre bostadshuset och bryggstugan byggdes i slutet av 1700-talet. Det är en parstuga som genomgått vissa yttre förändringar men dock har ett stort värde. Det nyare bostadshuset från 1850-talet har en annan planlösning och en bredare huskropp än parstugan. Exteriören är mycket genomarbetad med väl utförda taktassar, gavelornament, fönster- och dörrömfattningar samt panel.

Många affärshus som uppfördes vid Voxna-Ovanåkersvägen har försvunnit. De som kvarstår har ofta förändrats kraftigt exteriört. Gamla pappershandeln är dock ytterst välbevarad och utgör en av länets finaste hus i sitt slag. Huset uppfördes 1907 efter ritningar av Olof Johansson, som även gjorde ritningarna till godtemplarhuset, när detta år 1903 byggdes om till järnaffär. Vid Bergstrands har det funnits affärsverksamhet sedan 1834. De nu kvarstående byggnaderna är i stort sett från samma år och består av bostadshus, affärshus, magasin, stall och uthus.

Inom området finns ett fåtal större villor som tillkommit senare. "Högtomt" byggde Olof Johansson som egen bostad år 1919, med putsade fasader och en stram arkitektonisk utformning i tidens smak. Grannhuset Lindens byggdes 1932 av yttongsten med träfasader. Ursprungliga detaljer finns kvar i stor utsträckning.

Vy över norra Edsbyn mot väster från tidigt 1900-tal. Bebyggelsekoncentrationen vid norra torget.

Riktlinjer och skydd

Se karta "Förslag till bevarandeområden och särskilt värdefulla byggnader" (sid 68-69). Kartan anger förslag till riktlinjer och skydd och har utarbetats med utgångspunkt i gällande lagstiftning.

Värdefull miljö

Det bevarandeområde B, som avgränsats på kartan utgör en sådan värdefull miljö att PBL 3:12 skall gälla.

Detalj- och översiktsplaner skall grundas på miljöhänsyn enligt nedanstående beskrivning och riktlinje. Vid uppförande av nya byggnader skall PBL 3:1 tillämpas. Inom området är nybebyggelse endast möjlig i enstaka lägen och då utformad med hänsyn och anpassning till den befintliga miljön. Nybebyggelse kan lokaliseras till Backaområdet enligt gällande byggnadsplan och enligt direktiven för den arkitektävling som föregick planarbetet (etapp 1). Den fortsatta utbyggnaden av Backaområdet (etapp 2) bör dock inte enligt länsmuseum genomföras. Skulle så ske bör en omdisponering göras, så att den öppna jordbruksmarken i anslutning till befintliga gårdar behålls i större utsträckning än vad nuvarande planer medger. Den befintliga bebyggelsens värde får inte försämrats genom ny, angränsande bebyggelse. Nybebyggelse kan även uppföras utefter Långgatan och vid norra torget på tomter, där tidigare bebyggelse rivits. I övrigt bör nybebyggelse undvikas förutom gårdsanknuten bebyggelse, som har direkt samband med jordbruksnäringen. Renovering samt om- och tillbyggnad skall utföras med hög kvalitet vad gäller gestaltning och material.

Vid bygglovsprövning inom området skall nedanstående beskrivning och riktlinje följas. Bebyggelsen vid Bygatan och Voxna-Ovanåkersvägen bildar en genuin och unik miljö som har ett stort kulturhistoriskt värde. Inom området finns ett flertal gårdsanläggningar och byggnader av hög ålder, som är värdefulla från kulturminnesvårdssynpunkt. Det är därför ytterst angeläget att den befintliga bebyggelsen skyddas och underhålls. Även små förändringar av en byggnads utseende kan ha stor betydelse för upplevelsen av den totala miljön. Det är viktigt att förändringar av byggnadernas storlek, form, taklutning, färg samt utbyte av fasad- och takmaterial överensstämmer med det traditionella byggnadssätt som användes vid byggnadernas uppförande.

Den öppna landskapsbilden söder om Voxnavägen bör bevaras. Det är väsentligt att åkermarken brukas och ej bebyggs. Den öppna marken norr och söder om den äldre bebyggelsen vid Ovanåkersvägen skall också hävdas. Undantag görs endast för industriändamål söder om sjön Ullungen. Marken skall underhållas så att området inte förbuskas och växer igen.

Särskilt värdefulla byggnader

Riktlinje, se sid 67.

BEVARANDEOMRÅDE C, STATIONSSAMHÄLLET EDSBYN

Beskrivning

Större delen av bebyggelsen i området har direkt samband med utbyggnaden av järnvägen och uppförandet av stationen 1899. Under några årtionden efter sekelskiftet växte ett nytt samhälle upp, som ej var helt uppbyggt på den gamla jordbruksnäringen. Här fanns dock äldre bondgårdar som inlemmades i den nya samhällsbilden.

Inom bevarandeområdet finns flera kulturhistoriskt värdefulla miljöer både från detta nya samhälle och det äldre bondesamhället. Stationshuset tillsammans med järnvägsmagasinen utgör trots vissa förvanskningar av stationshusets exteriör en värdefull och enhetlig miljö, som även innefattar hotellet, byggt samma år som stationen. I kvarteren närmast stationen uppfördes den nya centrumbebyggelsen och här finns rester efter, förutom affärshusen, mejeriet, slakteriet, bryggeriet, en smidesverkstad och Edsbyns gamla vattentorn, som restaurerades 1984 till det ursprungliga utseendet.

Centralt inom området ligger Ovanåkers hembygdsgård Mårtens, som är en av de värdefullaste hembygdsgårdarna i länet. Manbyggnaden är flyttad från gården Mårtens. Huset fick sitt nuvarande utseende 1832, då övre våningen tillbyggdes. Byggnaden innehåller flera vägg- och takmålningar, där främst en hel rumsinteriör målad av Jonas Hartman bör nämnas. Byggnader började samlas på platsen 1921 och nu finns ett trettiotal, som är flyttade hit från olika gårdar i trakten.

I området har det även funnits andra jordbrukshemman. Delanders är en komplett bevarad jordbruksmiljö med bostadshus, bryggstuga och en större ekonomibyggnad. Bostadshuset har en ljusst oljemålad panelarkitektur medan övriga hus är faluröda med vitmålade snickerier.

Den tidigare bondgården Öje är nu helt kringgårdad av stadsliknande bebyggelse. Jordbruket är nedlagt och alla ekonomibyggnader är bortrivna. Kvarstår gör dock det magnifika bostadshuset, som ritades av Olof Johansson 1909. Byggnaden är högt belägen med en björkallé upp mot huvudingången. Huset är ett av Olof Johanssons mest genomarbetade skapelser, med stillån från gotik och renässans som sammansmälts med den äldre trähusarkitekturen med många snickeridetaljer.

Riktlinjer och skydd

Se karta "Förslag till bevarandeområden och särskilt värdefulla byggnader" (sid 68-69). Kartan anger förslag till riktlinjer och skydd och har utarbetats med utgångspunkt i gällande lagstiftning.

Värdefull miljö

Det bevarandeområde C, som avgränsats på kartan utgör en sådan värdefull miljö att PBL 3:12 skall gälla.

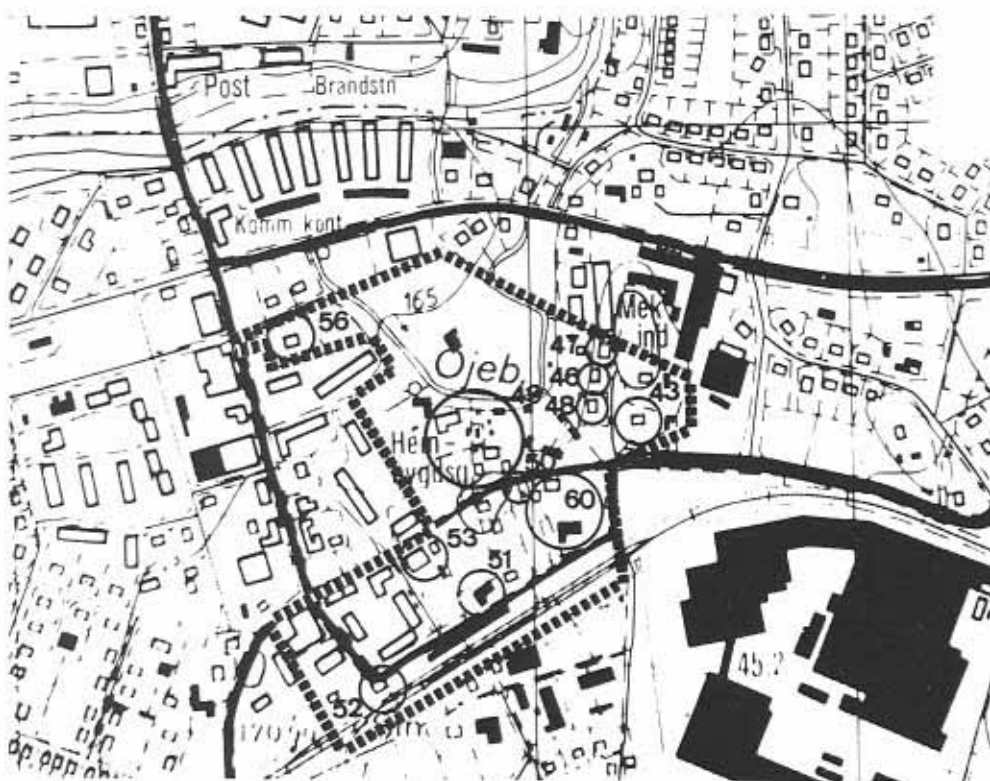
Detalj- och översiktsplaner skall grundas på miljöhänsyn enligt nedanstående beskrivning och riktlinje. Vid uppförande av nya byggnader skall PBL 3:1 tillämpas. Inom området är nybebyggelse endast möjlig i enstaka lägen och då utformad med hänsyn och anpassning till den befintliga miljön. Den obebyggda marken kring gården Bryggars och hembygdsgården bör lämnas obebyggd som ett reservat för hembygdsgården. Värdefullt är även att Hembygdsgatans nuvarande bredd och sträckning behålls. Renovering samt om- och tillbyggnad skall utföras med hög kvalitet vad gäller gestaltning och material.

Vid bygglovsprövning inom området skall nedanstående beskrivning och riktlinje följas. Inom området finns ett flertal byggnader av hög ålder, som är värdefulla från kulturminnesvårdssynpunkt. Det är viktigt att denna bebyggelse skyddas och underhålls och att störande nybebyggelse undviks. Byggnaderna får ej förvanskas genom om- eller tillbyggnader. Utbyte av traditionella fasad- och takmaterial, fönster och dörrar samt ändring av äldre färgsättning får inte förekomma.

Stationshuset och smidesverkstaden står idag delvis oanvända. Ett bevarande kräver att husen ges en användning. Vid en upprustning bör husen rustas upp under antikvarisk medverkan.

Särskilt värdefulla byggnader

Riktlinje, se sid 67.

Karta utvisande bevarandeområde C.

BEVARANDEOMRÅDE D, NÄS OCH BARNÄNGEN

Beskrivning

Området utbyggdes i stor skala med början i slutet av 1930-talet. Särskilt under 1940-talet byggdes här många små barnrikehus då barnfamiljer kunde få speciella bidrag och lån för uppförande av småhus. Området var Edsbyns första planlagda egnahemsområde och utbyggnaden skedde under den tid då Edsbyn upplevde en stark inflyttning av arbetare till den växande industrinäringen. Många av egnahemmen inom området hade uthyrningsrum på övervåningen för ensamstående arbetare.

Tomterna var till en början stora och i tomternas inre byggdes uthus. Bostadshusen uppfördes mestadels i 1½ våning av träregelstommar som panelades. Husen har ofta likartade utseenden. Inom området finns nu även en del villor från 1960- och 70-talen, på tomter som ej bebyggdes under det första utbyggnadsskedet.

Riktlinjer och skydd

Se karta "Förslag till bevarandeområden och särskilt värdefulla byggnader" (sid 68-69). Kartan anger förslag till riktlinjer och skydd och har utarbetats med utgångspunkt i gällande lagstiftning.

Värdefull miljö

Det bevarandeområde D, som avgränsats på kartan utgör en sådan värdefull miljö att PBL 3:12 skall gälla.

Vid bygglovsprövning inom området skall nedanstående beskrivning och riktlinje följas.

Vid uppförande av nya byggnader skall PBL 3:1 tillämpas. Inom området är nybebyggelse endast möjlig i enstaka lägen och då utformad med hänsyn och anpassning till den befintliga miljön. Endast fristående småhus bör byggas inom området.

Renovering och ombyggnad skall utföras med hög kvalitet vad gäller gestaltning och material.

Detalj- och översiktsplaner skall grundas på miljöhänsyn enligt nedanstående beskrivning och riktlinje.

Bebyggelsen inom området bildar tillsammans med vägnät och vegetation en enhetlig och karaktäristisk miljö. Det är angeläget att nuvarande tomtstorlekar behålls och att bebyggelsen ej förvanskas genom om- och tillbyggnader.

Särskilt värdefulla byggnader

Riktlinje, se sid. 67.

Karta utvisande bevarandeområde D.

Flygfoto från 1960-talet över Näs och Barnängen mot norr.